

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	پیشگفتار
۷	مقدمه
۱۱	فصل اول: اصول و مفاهیم پایه در شناخت نمایه‌نامه‌ها و چکیده‌نامه‌ها
۱۱	سخنی با خوانندگان
۱۱	هدف و کاربرد این کتاب
۱۱	ساختار، تنظیم و روش استفاده از این کتاب
۱۲	نحوه اعتبارسنجی و انتخاب نمایه‌نامه‌ها و چکیده‌نامه‌های تخصصی در این کتاب
۱۳	نگاهی تحلیلی - تاریخی به روند توسعه نمایه‌نامه‌ها و چکیده‌نامه‌های تخصصی
۱۸	مفهوم نمایه و نمایه‌نامه تخصصی
۲۲	مفهوم چکیده‌نامه و چکیده‌نامه تخصصی
۲۵	انواع نمایه
۲۵	۱. نمایه‌های مربوط به یک اثر
۲۷	۲. نمایه‌های مربوط به مجموعه‌ای از آثار
۳۳	جایگاه نمایه‌نامه‌ها و چکیده‌نامه‌های تخصصی در مرجع‌شناسی تخصصی
۳۸	نمایه‌نامه‌ها و چکیده‌نامه‌های تخصصی در مقایسه با نمایه‌نامه‌ها و چکیده‌نامه‌های عمومی
۴۱	نمایه‌نامه‌ها و چکیده‌نامه‌های تخصصی، ابزاری برای مدیریت اطلاعات
۴۶	نمایه‌نامه‌ها و چکیده‌نامه‌های تخصصی در مقایسه با پایگاه‌های مجله‌های الکترونیکی
۵۳	کاربرد اصطلاح‌نامه در نمایه‌نامه‌ها و چکیده‌نامه‌های تخصصی
۵۵	معیارها و شاخصهای ارزیابی و شناسایی نمایه‌نامه‌ها و چکیده‌نامه‌های تخصصی ...
۶۴	خودآزمایی فصل اول
۶۶	فصل دوم: نمایه‌های تخصصی بین‌المللی در حوزه علوم انسانی
۶۶	آموزش و پرورش

صفحه	عنوان
۶۶	Education Resources Information Center (ERIC)
۷۱	Educational Research Abstracts (ERA)
۷۳	Educational Technology Abstracts (ETA)
۷۴	اقتصاد
۷۴	EconLit
۷۷	تربیت بدنی
۷۷	Physical Education Index
۸۱	جامعه‌شناسی
۸۱	Sociological Abstracts
۸۴	جمعیت
۸۴	Population Index
۸۸	حقوق
۸۸	Lexis-Nexis
۹۱	دین
۹۱	ATLA Religion Database
۹۳	Index Islamicus
۹۶	رفاه و خدمات اجتماعی
۹۶	AgeLine
۹۸	Applied Social Sciences Index and Abstracts (ASSIA)
۱۰۰	Family Index
۱۰۲	Social Services Abstracts
۱۰۶	روان‌شناسی
۱۰۶	Psychlit
۱۰۸	PsycINFO
۱۱۳	علم اطلاعات و دانش‌شناسی
۱۱۳	Documents in Information Science (DoIS)
۱۱۶	E-Prints in Library & Information Science (E-LIS)
۱۲۲	Library Literature and Information Science
۱۲۴	LISA
۱۲۸	LISTA
۱۲۹	علوم سیاسی
۱۲۹	World Wide Political Science Abstracts

صفحه	عنوان
۱۳۲	فلسفه
۱۳۲	Philosopher's Index (PI)
۱۳۴	خودآزمایی فصل دوم
۱۳۸	فصل سوم: نمایه‌های تخصصی بین‌المللی در حوزه علوم پایه
۱۳۸	ریاضیات، آمار و احتمالات
۱۳۸	Current Index to Statistics
۱۴۰	ریاضیات - ریاضی، آمار و علوم رایانه
۱۴۰	MathSci.net
۱۴۵	ریاضیات - کاربردی و محض
۱۴۵	Zentralblatt math (Z math)
۱۴۸	زیست‌شناسی - باکتری‌شناسی
۱۴۸	Bacteriology Abstracts
۱۵۱	زیست‌شناسی - زیست‌فناوری
۱۵۱	Biotechnology Research Abstracts
۱۵۲	زیست‌شناسی - علوم گیاهی
۱۵۲	Plants Database
۱۵۵	زیست‌شناسی - عمومی
۱۵۵	Biological Abstract (BA)
۱۶۲	BIOSIS
۱۶۶	زیست‌شناسی - محیط زیست
۱۶۶	Ecology Abstracts
۱۶۷	شیمی - تجزیه
۱۶۷	Analytical Abstracts (RSC)
۱۷۰	شیمی - عمومی
۱۷۰	Chemical Abstract (CA)
۱۹۲	شیمی - معدنی
۱۹۲	Reaxys
۱۹۷	فیزیک - حالت جامد
۱۹۷	Solid State and Superconductivity Abstracts
۱۹۸	هواشناسی و هواسنجی
۱۹۸	Meteorological and Geostrophysical Abstracts
۲۰۰	خودآزمایی فصل سوم

صفحه	عنوان
۲۰۳	فصل چهارم: نمایه‌های تخصصی بین‌المللی در حوزه علوم پزشکی
۲۰۳	داروسازی و داروشناسی انسانی و دامپزشکی
۲۰۳	Merck Index
۲۰۷	داروسازی، داروشناسی و سم‌شناسی
۲۰۷	International Pharmaceutical Abstracts (IPA)
۲۰۹	سم‌شناسی
۲۰۹	Toxicology Abstracts
۲۰۹	Toxline
۲۱۳	زیست‌پزشکی و سلامت
۲۱۳	EMBASE
۲۱۹	MEDLINE
۲۲۷	PubMed
۲۳۵	سلامت عمومی، ایمنی و بهداشت عمومی
۲۳۵	Health and Safety Sciences Abstracts
۲۳۶	خودآزمایی فصل چهارم
۲۳۹	فصل پنجم: نمایه‌های تخصصی بین‌المللی در حوزه علوم کشاورزی
۲۳۹	زراعت
۲۳۹	Crop Science Database
۲۴۰	شیلات و آبزیان
۲۴۰	Aquatic Sciences and Fisheries Abstracts (ASFA)
۲۴۱	علوم و صنایع غذایی
۲۴۱	Food Science and Technology Abstracts (FSTA)
۲۴۵	کشاورزی عمومی
۲۴۵	Agricola
۲۴۹	Agrindex
۲۵۱	AGRIS
۲۵۴	CAB & CABI Abstracts
۲۶۰	خودآزمایی فصل پنجم

صفحه	عنوان
۲۶۲	فصل ششم: نمایه‌های تخصصی بین‌المللی در حوزه فنی و مهندسی
۲۶۲	آب
۲۶۲	Water Resources Abstracts
۲۶۳	اقیانوس‌شناسی
۲۶۳	Oceanic Abstracts
۲۶۴	انرژی هسته‌ای
۲۶۴	International Nuclear Information System (INIS Database)
۲۶۷	برق و الکترونیک
۲۶۷	INSPEC
۲۷۰	پروانه‌های ثبت اختراعات
۲۷۰	Derwent Innovation Index
۲۷۹	ترابری
۲۷۹	Mechanical & Transportation Engineering Abstracts
۲۸۰	رایانه
۲۸۰	Computer and Information System Abstracts
۲۸۰	زلزله
۲۸۰	Earthquake Engineering Abstracts (EEA)
۲۸۲	علوم فضایی
۲۸۲	Aerospace and High Technology Database
۲۸۴	علوم مواد (پلیمر و پلاستیک)
۲۸۴	Advanced Polymers Abstracts
۲۸۵	علوم مواد (سرامیک)
۲۸۵	Ceramic Abstracts
۲۸۶	علوم مواد (عمومی)
۲۸۶	Engineered Materials Abstracts
۲۸۶	علوم مواد (متالورژی)
۲۸۶	Aluminium Industry Abstract
۲۸۷	Metal Abstracts, Metals Abstracts Index, and Alloys Index (METADEX)
۲۸۹	عمران
۲۸۹	Civil Engineering Abstracts (CEA)
۲۹۰	محیط‌زیست
۲۹۰	Environment Index

صفحه	عنوان
۲۹۰	Environmental Engineering Abstracts
۲۹۲	Environmental Science Database
۲۹۲	Environmental Sciences & Pollution Management (ESPM)
۲۹۴	مکانیک
۲۹۴	Mechanical Engineering Abstracts
۲۹۵	مهندسی شیمی و زیست فناوری
۲۹۵	Chemical Engineering and Biotechnology Abstracts (CEABA)
۲۹۷	مهندسی عمومی
۲۹۷	Engineering Village
۳۰۴	خودآزمایی فصل ششم
۳۰۷	فصل هفتم: نمایه‌های تخصصی بین‌المللی در حوزه هنر و معماری
۳۰۷	باستان‌شناسی
۳۰۷	Art & Archaeology Technical Abstracts (AATA)
۳۰۸	طراحی کاربردی
۳۰۸	Design and Applied Arts Index (DAAI)
۳۱۱	معماری
۳۱۱	International CONstruction Database (ICONDA)
۳۱۳	موسیقی
۳۱۳	International Index to Music Periodicals (IIMP)
۳۱۴	Music Index
۳۱۵	هنر مسیحی
۳۱۵	Index of Christian Art
۳۱۸	خودآزمایی فصل هفتم
۳۲۰	منابع
۳۳۰	واژه‌نامه انگلیسی به فارسی
۳۳۴	واژه‌نامه فارسی به انگلیسی
۳۳۸	نمایه انگلیسی
۳۴۰	نمایه فارسی

پیشگفتار

نمایه‌نامه‌ها و چکیده‌نامه‌های تخصصی یا موضوعی که در برخی از متون از آن به عنوان نمایه‌ها و چکیده‌های تخصصی نیز یاد می‌شود، جزو مهم‌ترین منابع مرجع تخصصی یا اختصاصی هستند که از بدو تأسیس رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی، به عنوان اصلی‌ترین سرفصلهای برخی از دوره‌ها و گرایشهای مختلف این رشته مطرح بوده است. با وجود اینکه این گروه از منابع در مباحث علم اطلاعات و دانش‌شناسی از سابقه‌ای دیرینه برخوردارند، اما با گذشت زمان هیچ‌گاه از میزان اعتبار آنها کاسته نشده است. در عوض، با افزایش شمار پژوهشهای علمی و دانشگاهی، گسترش دانش بشری و همچنین مجهز شدن نمایه‌نامه‌ها و چکیده‌نامه‌ها به امکانات و قابلیت‌هایی که فناوریهای اطلاعاتی و ارتباطاتی نوین در اختیارشان قرار داده، حتی موجبات توسعه بیشتر آنها نیز فراهم آمده و باعث شده تا روزه‌روز انتظارهای بیشتری از آنها مطرح شود. اگرچه هیچ‌گاه و حتی در دوران چاپی نیز اهمیت نمایه‌نامه‌ها و چکیده‌نامه‌های تخصصی برای متخصصان موضوعی پوشیده نبوده، اما باید اعتراف کرد به ویژه از زمانی که این منابع به صورت پایگاههای الکترونیکی پیوسته و از طریق اینترنت عرضه می‌شوند، قابلیت‌هایشان افزایش یافته و انتظارهای بیشتری را برای شناخت بهتر و مؤثرتر آنها در نزد گروههای وسیع‌تری از کاربران ایجاد کرده است. هم‌اکنون بیش از هر زمان دیگر و در سطحی بسیار عمیق‌تر از قبل، وابستگی و نیاز به این منابع وجود دارد.

با این حال، باید پذیرفت آن‌طوری که انتظار می‌رود، به نمایه‌نامه‌ها و چکیده‌نامه‌های تخصصی بین‌المللی پرداخته نشده است و این منابع به لحاظ محتوایی، مورد موشکافی و مطالعه عمیق و دقیق قرار نگرفته‌اند. این در حالی است

که در دوره‌ها و گرایشهای گوناگون وابسته به علم اطلاعات و دانش‌شناسی، درسها و سرفصلهای متعددی در ارتباط با این گروه از منابع مرجع تخصصی وجود دارد که همگی نشان از جایگاه برجسته نمایه‌نامه‌ها و چکیده‌نامه‌های تخصصی در این حوزه دارد؛ برای نمونه، هم‌اکنون بخش اعظمی از مباحث درس «نمایه‌های تخصصی الکترونیکی» و «مرجع‌شناسی تخصصی» در دوره کارشناسی علم اطلاعات و دانش‌شناسی، به طور مستقیم به این نوع منابع اختصاص دارد. علاوه بر این، وجود سرفصلهایی در زمینه «معرفی و ارزیابی پایگاههای اطلاعاتی علمی و تخصصی بر روی دیسک فشرده و اینترنت» در درس «آشنایی با پایگاههای اطلاعاتی»، باز هم در دوره کارشناسی این رشته، یکی دیگر از نشانه‌های تأکیدی است که طراحان این دوره بر شناخت بیشتر نمایه‌نامه‌ها و چکیده‌نامه‌های تخصصی داشته‌اند. در دوره‌های تحصیلات تکمیلی وابسته به این رشته نیز چنین شرایطی وجود دارد؛ به طوری که در دوره کارشناسی ارشد رشته علم‌سنجی، ضرورت شناخت نمایه‌نامه‌ها و چکیده‌نامه‌های تخصصی به خوبی مشهود است. وجود سرفصلهایی در زمینه «شناخت و ارزیابی نمایه‌های موضوعی علوم انسانی، علوم پایه، فنی و مهندسی، علوم پزشکی، علوم کشاورزی و هنر» در درس «نمایه‌سازی و نمایه‌های موضوعی» و همچنین سرفصلهایی در خصوص «آشنایی با ویژگیها و محتوای مهم‌ترین نمایه‌های تخصصی موضوعی» در درس «پایگاههای اطلاعاتی علم‌سنجی در ایران و جهان»، از جمله دیگر نشانه‌های تأکید بر شناخت این نوع منابع در حوزه علم‌سنجی است. در دوره کارشناسی ارشد رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی در گرایش اطلاع‌رسانی نیز تأکید بر شناخت نمایه‌نامه‌ها و چکیده‌نامه‌های تخصصی در درس «مرجع‌شناسی اختصاصی»، همواره وجود داشته است. به همین ترتیب، در گرایش مدیریت کتابخانه‌های دانشگاهی، درس «مدیریت منابع اطلاعاتی» به دلیل دارا بودن سرفصلهایی در زمینه «آشنایی با انواع منابع اطلاعاتی» و درس «خدمات اطلاعاتی پیشرفته» به دلیل دارا بودن سرفصلهایی همچون «ساختار اطلاعاتی نمایه‌ها و پایگاههای اطلاعاتی، منابع اطلاعاتی مناسب در خدمات مرجع در دانشگاهها، و

منابع الکترونیکی در گذشته، حال و آینده»، به طور مستقیم به منابعی برای شناخت نمایه‌نامه‌ها و چکیده‌نامه‌های تخصصی نیازمند هستند. البته درس «نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی» یکی دیگر از دروس دوره کارشناسی ارشد گرایش کتابخانه‌های دانشگاهی است که به دلیل دارا بودن سرفصلهایی در زمینه «ارزیابی نمایه‌ها و چکیده‌ها»، به منبعی که بتواند زمینه‌های لازم را برای ارزیابی این منابع فراهم آورد نیاز دارد. در دوره کارشناسی ارشد گرایش مدیریت اطلاعات نیز دروس عمده‌ای وجود دارد که نیاز به منابعی در زمینه شناخت نمایه‌نامه‌ها و چکیده‌نامه‌های تخصصی را افزایش می‌دهد. درس «مدیریت منابع اطلاعاتی» از جمله دروس این دوره است که به دلیل دارا بودن مباحثی در زمینه‌هایی همچون «شناخت انواع منابع اطلاعاتی»، «آشنایی با منابع الکترونیکی و ویژگیهای آنها» و «معیارها و شاخصهای انتخاب و ارزیابی منابع اطلاعاتی الکترونیکی»، به طور مستقیم به شناخت نمایه‌نامه‌ها و چکیده‌نامه‌های تخصصی الکترونیکی و ارزیابی آنها نیازمند است. حتی در دوره کارشناسی ارشد گرایش مطالعات کتابخانه‌های عمومی که بیشتر با رفع نیازهای عام مخاطبان سروکار دارد نیز به دلیل ضرورت «شناخت انواع منابع اطلاعاتی در محیط الکترونیکی» و از جمله نمایه‌نامه‌ها و چکیده‌نامه‌های تخصصی الکترونیکی، درس «منابع اطلاعاتی عمومی - اجتماعی الکترونیکی» به این موضوع اختصاص یافته و آن درس را به وجود منابعی در زمینه نمایه‌نامه‌ها و چکیده‌نامه‌های تخصصی نیازمند ساخته است. این موارد فقط نمونه‌هایی از برجستگی جایگاه نمایه‌نامه‌ها و چکیده‌نامه‌های تخصصی در مباحث و دروس علم اطلاعات و دانش‌شناسی و علم‌سنجی است و بدیهی است که در دیگر دوره‌های تحصیلات تکمیلی که در زیرمجموعه‌های این رشته تدوین می‌شود نیز چنین تأکیدی وجود دارد. همچنین در دوره دکتری «مدیریت تحقیقات و فناوری در نظام سلامت» در وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، در درس «سیستمهای اطلاع‌رسانی پزشکی (MIS)» به دلیل وجود سرفصلی در زمینه «آشنایی با بانکهای اطلاعاتی تخصصی و نحوه جستجو در آنها»، به طور مستقیم به منابعی در خصوص نمایه‌نامه‌ها و چکیده‌نامه‌های الکترونیکی

نیاز است. علاوه بر این، در درس «علم‌سنجی» باز هم در همان دوره دکتری، به دلیل وجود سرفصلهایی همچون «نمایه‌های موضوعی» و «پایگاههای اطلاعاتی علم‌سنجی در ایران و جهان»، شناخت نمایه‌نامه‌ها و چکیده‌نامه‌های الکترونیکی و شاخصهای مربوط به ارزیابی آنها، از ضروریات محسوب می‌شود.

علاوه بر اهمیت بی‌چون و چرای نمایه‌نامه‌ها و چکیده‌نامه‌های تخصصی در علم اطلاعات و دانش‌شناسی، باید به برجستگی جایگاه آنها در محافل سیاست علم کشور، به ویژه در وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی نیز اشاره کرد؛ چرا که شناسایی و معرفی نمایه‌نامه‌ها و چکیده‌نامه‌های تخصصی، بخشی از سیاستها و اقدامهای مستمر و کلان آن وزارتخانه‌ها برای سامان‌دهی و تعیین مناسب‌ترین مسیرها و اولویتهای پژوهش به شمار می‌رود. علاوه بر این، هم «وزارت علوم، تحقیقات و فناوری» و هم «وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی»، از نمایه‌نامه‌ها و چکیده‌نامه‌های تخصصی، به عنوان ابزاری برای اعتبارسنجی مقاله‌های اعضای هیئت علمی و سایر پژوهشگران استفاده می‌کنند؛ به طوری که در «آیین‌نامه ارتقای مرتبه اعضای هیئت علمی مؤسسه‌های آموزشی و پژوهشی» مصوب جلسه ۶۷۹ مورخ ۱۳۸۹/۱۰/۱۴ شورای عالی انقلاب فرهنگی و همچنین در «آیین‌نامه ارتقای مرتبه اعضای هیئت علمی دانشگاهها و مؤسسه‌های آموزش عالی، پژوهشی و فناوری» مصوب ۱۳۸۷/۸/۱۸، از نمایه‌نامه‌های تخصصی معتبر بین‌المللی، به عنوان ابزار و همچنین به منزله معیاری برای اعتبارسنجی مقاله‌ها و آثار پژوهشی پژوهشگران یاد شده است.

با این همه، امیدوار است این کتاب که با توجه به مجموعه این ضرورتها تدوین شده، بتواند پاسخگوی نیازهای گوناگونی که در زمینه شناخت نمایه‌نامه‌ها و چکیده‌نامه‌های تخصصی و معتبر بین‌المللی وجود دارد باشد. از این‌رو، در فصل اول، که به «اصول و مفاهیم پایه در شناخت نمایه‌نامه‌ها و چکیده‌نامه‌ها» اختصاص دارد، سعی شده تا اهم مفاهیم مرتبط با این منابع که به شناخت بیشتر آن کمک می‌کند بیان شود. از آنجا که این فصل، در واقع به‌نوعی چهارچوب مفهومی بحث

به شمار می‌رود و می‌تواند منتشرکننده دیدگاهی خاص در خصوص نقش و جایگاه نمایه‌نامه‌ها و چکیده‌نامه‌های تخصصی باشد، مطالعه آن به تمامی دانشگاهیان، اعم از دانشجویان علم اطلاعات و دانش‌شناسی و علم‌سنجی، متخصصان موضوعی و همچنین سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان و مدیران پژوهشی که به طور مستقیم یا غیر مستقیم با این نوع منابع تخصصی سروکار دارند، توصیه می‌شود. در هر یک از فصلهای بعدی، نمایه‌نامه‌ها و چکیده‌نامه‌های تخصصی معتبر بین‌المللی در حوزه‌های علوم انسانی، علوم پایه، علوم پزشکی، علوم کشاورزی، فنی و مهندسی، و هنر و معماری، به تفکیک مورد مطالعه، بررسی و تحلیل قرار گرفته و معرفی شده است. در خصوص هر یک از این نمایه‌نامه‌ها و چکیده‌نامه‌ها، تلاش نگارندگان بر آن بوده تا بیش از پرداختن به قابلیت‌های جستجو، به جنبه‌های محتوایی و ریشه‌ای هر کدام از این منابع پرداخته شود که پایداری و ثبات بیشتر و در عین حال، برای شناخت این منابع اهمیت بیشتری دارند. بنابراین، در خصوص هر نمایه‌نامه یا چکیده‌نامه تخصصی، ارائه اطلاعاتی از قبیل تاریخچه، اهداف، مخاطبان، پوشش موضوعی، شاخصها و معیارهای گزینش منابع تحت پوشش، خط‌مشی‌های خاص نظیر خط‌مشی‌های نمایه‌سازی و مانند آن، که از ماندگاری بیشتری نیز برخوردارند بیش از معرفی قابلیت‌های جستجو، در اولویت قرار گرفته است.

نگارندگان لازم می‌دانند از کلیه کسانی که موجبات انتشار این کتاب را فراهم آوردند تشکر کنند. پیش از همه، لازم است مراتب سپاس و قدردانی خود را از جناب آقای دکتر احمد احمدی، ریاست محترم سازمان «سمت» ابراز دارند که با حُسن نظر خود در زمینه تشکیل گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی در آن سازمان، از سالها قبل دین خود را به این رشته ادا کرده و زمینه‌های لازم را برای انتشار آثار تخصصی، درسی و دانشگاهی این حوزه فراهم کرده‌اند. علاوه بر این، نگارندگان بر خود فرض می‌دانند از کلیه معاونان و مدیران محترم سازمان «سمت»، به ویژه از جناب آقایان دکتر حسین هاجری، معاون محترم پژوهشی سازمان، دکتر محمدرضا سعیدی، معاون محترم پشتیبانی و منابع انسانی سازمان و سرکار خانم دکتر شهره

روغنی، مدیر محترم امور پژوهشی و ارزشیابی سازمان و همچنین از سرکار خانم لیلا شرف، کارشناس محترم گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی سازمان که هر کدام در زمینه انتشار این کتاب از نقش برجسته‌ای برخوردار بوده‌اند تشکر کنند. در این میان، نگارندگان لازم می‌دانند از زحمات بی‌دریغ کارکنان «مدیریت تدوین منابع درسی و علمی سمت»، به ویژه از آقای دکتر محمود جوان مدیر محترم آن و سرکار خانم مریم ربانی، ویراستار محترم که در جهت آماده‌سازی و تدوین کتاب، نهایت همکاری و دقت را به خرج داده‌اند تشکر کنند. در نهایت، نگارندگان مراتب سپاس و قدردانی خود را از شما خواننده گرامی، که این کتاب را برای مطالعه خود برگزیده‌اید ابراز می‌دارند.

در عین حال، باید بر این نکته تأکید شود که با وجود دقت بسیار و وسواس بسیاری که برای تألیف و انتشار این کتاب صرف شده است، بی‌تردید این اثر دارای نقایصی است که می‌تواند در ویرایشهای بعدی برطرف شود. لذا امیدوار است خوانندگان محترم، نگارندگان را از توصیه‌ها، نکته‌بینیها و راهنماییهای ارزشمند خود دریغ نفرمایند.

عبدالرضا نوروزی چاکلی
Noroozi@shahed.ac.ir

لاله صمدی
Samadi61@gmail.com
تهران، فروردین ماه ۱۳۹۳

مقدمه

امروزه نمایه‌نامه‌ها و چکیده‌نامه‌های تخصصی و معتبر، دارای قابلیت‌ها و کاربردهای وسیع و متنوعی هستند که برای گروه‌های گوناگونی از کاربران، اعم از متخصصان موضوعی، سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان و مدیران پژوهشی، متخصصان علم‌سنجی و البته کتابداران، منبعی حیاتی محسوب می‌شوند.

متخصصان موضوعی، هم در مرحله آغاز پژوهش و هم در مرحله اتمام پژوهش که به انتشار نتایج پژوهش خود می‌اندیشند به این منابع نیاز دارند. آنها در صورتی می‌توانند یک پژوهش خوب و مفید را تعریف و آغاز کنند و به رصد پژوهش‌های معتبر و مرتبط با آن پردازند که مهم‌ترین نمایه‌نامه‌ها و چکیده‌نامه‌های حوزه موضوعی خود را بشناسند، بر ویژگی‌ها و تفاوت‌های آنها نسبت به یکدیگر واقف بوده و از مهارت‌های لازم برای استفاده از آنها برخوردار باشند. در مرحله‌ای که آنها پژوهش خود را به اتمام می‌رسانند نیز این نیاز به گونه‌ای دیگر وجود دارد؛ چرا که هر پژوهشگری به طور طبیعی مایل است مقاله‌های برگرفته از پژوهش خود را در مجله‌هایی منتشر کند که از اعتبار لازم برخوردارند. در این خصوص نیز نمایه‌نامه‌ها و چکیده‌نامه‌های تخصصی، به عنوان یک ابزار مفید و مؤثر عمل می‌کنند و اطلاعات لازم را در این زمینه، در اختیار پژوهشگران قرار می‌دهند. به این ترتیب، از این رویکرد، نمایه‌نامه‌ها و چکیده‌نامه‌های تخصصی، بیش از هر چیز به عنوان راهگشایی برای تدوین و انجام دادن پژوهش‌ها و فعالیت‌های علمی پژوهشگران و دانشمندان حوزه‌های موضوعی مختلف عمل می‌کنند. به بیانی ساده‌تر، بدون خدماتی که با نمایه‌نامه‌ها و چکیده‌نامه‌های تخصصی عرضه می‌شود، هیچ پژوهشی به طور صحیح قابل تعریف، پیاده‌سازی، اجرا و حتی انتشار نیست و در واقع هیچ پژوهشی پا نمی‌گیرد؛ چرا که نخستین گام در تعریف صحیح هر موضوع پژوهشی و

تدوین طرح اولیه مربوط به آن، آگاهی از آثار دیگری است که پیش‌تر به وسیله سایر پژوهشگران در همان زمینه موضوعی به انجام رسیده است. تنها در این صورت است که هر پژوهش جدیدی در ادامه پژوهشهای پیشین تعریف شده و موجب می‌شود جریان منسجم، ساختاریافته و زنجیره‌وار علم استمرار یابد و چرخ علم و دانش حرکت کند. از این‌رو، نمایه‌نامه‌ها و چکیده‌نامه‌های تخصصی، بیش از هر نوع مرجع تخصصی دیگر، برای متخصصان حوزه‌های گوناگون دانش بشری حائز اهمیت هستند؛ زیرا این منابع آغازگر فعالیتهای پژوهشی پژوهشگران و چراغ راه توسعه علم محسوب می‌شوند.

از طرفی، سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان و مدیران پژوهشی، گروه دیگری از کاربران هستند که به طور غیر مستقیم و حتی در گاهی از موارد به صورت مستقیم، به نمایه‌نامه‌ها و چکیده‌نامه‌های تخصصی معتبر نیازمند هستند؛ چرا که آنها برای انجام دادن وظایف خود به ناچار باید مسیر پژوهش را برای جامعه تابعه خود تعیین کنند و پژوهشگران را به سمت و سویی که صلاح می‌دانند هدایت کنند. امروزه، سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان و مدیران پژوهشی، بیش از هر زمان دیگری تمایل دارند با پشتوانه علمی تصمیم‌گیری کنند؛ برای مثال، آنها برای توانمندترین و شایسته‌ترین گروه از پژوهشگران خود، بودجه و امکانات پژوهشی بیشتری در نظر می‌گیرند و کارهای پژوهشی بیشتری را به آنها واگذار می‌کنند. از این‌رو، آنها بیش از هر چیز نیاز دارند تا از توان و شایستگی علمی دانشمندان و سازمانهای متبوع خود آگاه باشند. بی‌تردید، باید تبدیل علم کوچک به علم بزرگ در سالهای پس از جنگ جهانی دوم را مهم‌ترین عامل در تغییر مسیر حرکت سیاست علم به سوی تصمیم‌گیری بر اساس پشتوانه علمی معرفی کرد. در واقع، علم بزرگ باعث شد تا پژوهش از حالت صرفاً شخصی خارج شود و پژوهشگران به انجام دادن پژوهشهایی بپردازند که سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان و مدیران پژوهشی سازمانها و کشورهایشان آنها را به سوی آن هدایت و تشویق کرده‌اند. البته کار سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان و مدیران پژوهشی به اینجا ختم نمی‌شود؛ بلکه آنها پس از اتمام پژوهش نیز باید آثار پژوهشگرانشان را از نظر میزان دستیابی به اهداف تعیین شده و حتی بر اساس میزان

تأثیری که بر جامعه علمی می‌گذارند، مورد ارزیابی و اعتبارسنجی قرار دهند. سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان و مدیران پژوهشی، برای دستیابی به اهدافشان در این زمینه، به طور غیر مستقیم به نمایه‌نامه‌ها و چکیده‌نامه‌های تخصصی وابسته‌اند. البته، آنها بسیاری از اطلاعات مورد نیاز و انتظارات خود در این زمینه را با تکیه بر دانش متخصصان علم‌سنجی، برآورده می‌سازند؛ با این حال، وابستگی آنها به علم‌سنجی، آنها را از نیاز به نمایه‌نامه‌ها و چکیده‌نامه‌های تخصصی معتبر بی‌نیاز نمی‌کند.

به این ترتیب، متخصصان علم‌سنجی، بخشی دیگر از مهم‌ترین استفاده‌کنندگان نمایه‌نامه‌ها و چکیده‌نامه‌های تخصصی هستند. آنها به عنوان متخصصانی که از سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و مدیریت پژوهش پشتیبانی می‌کنند، در مطالعات خود بیش از هر چیز به این منابع نیاز دارند. البته، باید بر این نکته تأکید شود که متخصصان علم‌سنجی برای جامه عمل پوشانیدن به وظایف خود در زمینه پشتیبانی از سیاست علم، تنها به نمایه‌نامه‌ها و چکیده‌نامه‌های تخصصی وابسته نیستند؛ بلکه آنها در این راه از ابزارها، داده‌ها، روشها و شاخصهای متنوعی به طور هم‌زمان استفاده می‌کنند. با این حال، باید پذیرفت که نمایه‌نامه‌ها و چکیده‌نامه‌های تخصصی و معتبر بین‌المللی، نوعی از مهم‌ترین ابزارهایی هستند که علم‌سنجی به آنها نیاز دارد. متخصصان علم‌سنجی برای پاسخگویی به نیازهای سیاست علم در زمینه‌هایی همچون مصورسازی دانش، تعیین اولویتهای پژوهش، اعتبارسنجی پژوهش، شناسایی و ارزیابی اثربخشی، کارایی و بهره‌وری پژوهش، نفوذ و کیفیت پژوهش، جبهه‌های پژوهش، توان و شایستگی علمی، همسانی یا مشابهت علمی، ارتباطات و همبستگی علمی، همکاری و تحرک علمی و بسیاری از زمینه‌های دیگر، به نمایه‌نامه‌ها و چکیده‌نامه‌های تخصصی معتبر نیازمندند.

علاوه بر این، کتابداران در سطوح مختلفی از کار خود، به نمایه‌نامه‌ها و چکیده‌نامه‌های تخصصی نیاز دارند. در این میان، وابستگی کتابداران کتابخانه‌های دانشگاهی و تخصصی که با خیل وسیع‌تری از متخصصان موضوعی سروکار دارند، بیش از سایر کتابداران است. کتابداران بخشهای اطلاع‌رسانی و مرجع، با اهداف اطلاع‌رسانی و به منظور پاسخگویی به نیازهای مراجعان، بیش از همه کتابداران و به صورت مستمر به این منابع نیاز دارند. آنها با استفاده از نمایه‌نامه‌ها و چکیده‌نامه‌های

تخصصی معتبر، علاوه بر اینکه در مراحل آغازین و همچنین در فرایند انجام دادن پژوهش به مراجعان برای دستیابی به اطلاعات مورد نیاز خود در حوزه‌های تخصصی یاری می‌رسانند، بلکه پس از اتمام پژوهش و به منظور انتشار نتایج پژوهش نیز به پژوهشگران در شناسایی مجله‌های تخصصی معتبر کمک می‌کنند. علاوه بر کتابداران بخش‌های اطلاع‌رسانی و مرجع، کتابداران بخش مجموعه‌سازی نیز به منظور شناسایی منابع جدید، به ویژه مقاله‌ها و مجله‌های تخصصی، باید به طور دائم به نمایه‌نامه‌ها و چکیده‌نامه‌های تخصصی دسترسی داشته باشند. همچنین، دسترسی به نمایه‌نامه‌ها و چکیده‌نامه‌های تخصصی برای کتابداران بخش سازماندهی اطلاعات و به ویژه برای نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی، یک نیاز ضروری محسوب می‌شود؛ چرا که با شتاب فزاینده علم و پدیدار شدن حوزه‌های پژوهشی جدید و توسعه‌ی واژگان مربوط به آن، انتخاب توصیفگرهای مناسب برای نمایه‌سازی، مستلزم داشتن درکی درست از روابط این مفاهیم و آگاهی از آخرین تحولات علمی است که نمایه‌نامه‌ها و چکیده‌نامه‌های تخصصی و اصطلاح‌نامه‌های وابسته به آنها، منعکس می‌کنند.

لازم است بر این نکته تأکید شود که در اینجا فقط به بخشهایی از کاربردهای نمایه‌نامه‌ها و چکیده‌نامه‌های تخصصی اشاره شد. با این حال، باید توجه داشت که مجموعه این احساس نیاز و وابستگی به نمایه‌نامه‌ها و چکیده‌نامه‌های تخصصی، موجب شده که از این منابع به عنوان پرستفاده‌ترین، مؤثرترین و حیاتی‌ترین منابع مرجع اختصاصی یاد شود و محافل دانشگاهی، علمی و تخصصی را وادار کند تا همه ساله بخش اعظمی از بودجه خرید منابع اطلاعاتی خود را برای تأمین و دسترسی به این منابع و همچنین آموزش استفاده از آن صرف کنند. به دنبال این تغییر رویکرد در مجموعه‌سازی، آموزش و ایجاد شناخت کافی از قابلیت‌ها و ویژگی‌های هر یک از نمایه‌نامه‌ها و چکیده‌نامه‌های تخصصی نیز در صدر اولویتهای دانشگاهی و مرجع‌شناسی تخصصی قرار گرفته است. شناخت بیشتر دانشگاهیان و متخصصان از این منابع سبب می‌شود تا قابلیت‌های آنها به صورتی به موقع، بجا و به طرز مؤثرتر در مسیر توسعه دانش بشری به کار گرفته شود و به عنوان ابزاری حیاتی، موجبات توسعه سریع‌تر، صحیح‌تر و اثربخش‌تر چرخه علم و فناوری را فراهم آورد.